

УДК 336.71

Нечепуренко С. О.,*кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економічної теорії Національного університету "Львівська політехніка"*

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

У статті аналізується стан, чинники впливу на діяльність українських банків, а також тактика їх поведінки в умовах глобальної фінансової кризи.

Ключові слова: *фінансова криза, банк, фінансові інституції, зовнішня позика, валютний попит і пропозиція, фінансування, корпоративний бізнес, кредитування.*

In the present article analysis the current condition, factor influence, and then tactics conducted Ukrainian bank in the crisis.

Key words: *financial crisis, bank, financial institutions, external loan, currency demand and supply, financing, corporate business, crediting.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку країн світу в умовах глобальної фінансової кризи безумовно актуальним є аналіз функціонування банківської сфери. Зокрема особливу цікавість викликає узагальнення досвіду діяльності українських фінансових інституцій. Особливої уваги заслуговує вивчення тенденцій фінансової кризи, її глобалізації, узагальнення практики діяльності фінансових суб'єктів у межах чинників негативного впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У контексті цієї проблеми варто зазначити, що не існує єдності поглядів стосовно стану, факторів впливу та стратегічної поведінки комерційних банків України.

На загальному фоні несприятливих чинників ситуації у банківському бізнесі сьогодні виділяється, як правило, світова фінансова криза. Так, Євген Зинов'єв (начальник відділу стратегій ОTR Bank) підкреслює: "Основним фактором впливу на роботу банківської системи України в 2009 році, безумовно, залишається фінансова криза. Вітчизняні фінустанови, будуть відчувати її вплив як у старих, так і в нових проявах [1]."

Віце-президент Міжнародного інституту менеджменту Юрій Мартинюк здійснює акцент значною мірою на детермінантах внутрішнього характеру. “В умовах неузгодженого владного менеджменту, вітчизняний бізнес – основа економічного зростання – не може ефективно працювати. Новий бізнес – це інвестиції. А якщо ситуація у країні не стабільна, в очікуваннях відносно ризикованості інвестицій починає переважати песимізм”, – підкреслює він [2].

Неідентичні також і підходи в прийнятті управлінських рішень у середовищі українських банкірів. Одні представники названої галузі економічної діяльності, що песимістично налаштовані, очікують і надіються на допомогу з боку держави, тощо.

Інші намагаються активізувати функціонування банківських структур шляхом неординарних тактичних дій.

Множина проблем, зумовлених кризовими явищами в антуражі сучасної парадигми розвитку країн світу, в тому числі і України, з необхідністю потребують їх всебічного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення тенденцій фінансової кризи, її глобалізації, узагальнення практики діяльності фінансових суб'єктів у межах чинників негативного впливу.

Виклад основного матеріалу. В ракурсі вищесказаного, перш за все, потрібно підкреслити, що криза фінансової системи України, на наш погляд, не є абсолютно неочікуваною. Для обґрунтування цієї тези достатньо розглянути деякі аспекти діяльності закордонних і вітчизняних банків за останній проміжок часу.

Характерними для вказаних вище представників банківського бізнесу на перший план виступає нарощування високими темпами іпотечного кредитування, залучення клієнтів з високим рівнем доходів, з одного боку, та певне пасивне споглядання і навіть певною мірою ігнорування об'єктивних змін у розвитку світового господарства і окремих його складових, з іншого боку, під егідою так званого “невиправданого” оптимізму. Як відомо, економічний розвиток носить циклічний характер, що підлягає дії об'єктивних законів, зі специфікою їх прояву в різних країнах світу на тому чи іншому етапі. Велика депресія 30-х років двадцятого століття, енергетична криза 1974 року – яскравий доказ тому, що економіка не може розвиватися по висхідній лінії до безконечності. Ігнорування такого явища, недостатня аналітична робота в цьому напрямку, без сумніву мають негативні наслідки як для окремих країн, так і для світового співтовариства в цілому. Останнє обумовлено проце-

сами глобалізації найрізноманітніших сфер економічного життя, в тому числі фінансової. Протягом багатьох років зростаючі економіки розвиваючих країн, а також України, досить щедро підживлювалися фінансовими ін'єкціями із розвинутої частини нашої планети. При цьому потоки прямих і портфельних інвестицій, залучення коштів з допомогою єврооблігацій, а також первісного розміщення акцій, різних кредитів, знайшли своє безпосереднє відбиття в їх розвитку.

Названі процеси мали два своєрідні ступені прояву:

- а) міждержавний (на рівні окремих країн);
- б) корпоративний рівень.

У фінансових суб'єктів зростали дефіцити поточних рахунків платіжних балансів внаслідок операцій з імпорту.

З іншого боку, вони мали змогу вийти на них завдяки коштам, що надходили із-за кордону за фінансовими рахунками. Таким чином, зовнішні запозичення давали поштовх до меншого чи більшого зростання корпорацій. Комерційні ж банки стимулювали валютне кредитування корпоративного бізнесу і фізичних осіб. Окрім того, важливо наголосити на тому факті, що багато позичальників, не маючи взагалі, або значних валютних активів, брали на себе вагомі валютні зобов'язання. Рух валюти повинен був здійснюватися від національних дебіторів до своїх банків – кредиторів, а від останніх, своєю чергою до іноземних контрагентів. Ситуація зумовленості кругообігу в національній економіці іноземною валютою поглиблювалась тим, що значна частина запозичених коштів йшла на фінансування імпорту.

Регулярне надходження коштів із-за кордону практично не загрожувала суб'єктам економіки створенням великих проблем. Відбулось також рефінансування. Звичайно, що такі фінансові відносини певний проміжок часу забезпечували вигідність отримування інвестицій і розвинутим країнам, а також місцевим позичальникам. У такий сприятливий період прискорення фінансових потоків і збільшення темпів зростання не приділялась увага можливості виникнення ризиків та їх мінімізації.

Турбулентність на світових ринках призвела до зниження попиту на значну частину економічно потрібної продукції, що виступала головним джерелом надходження валютної виручки і драйвером економічного зростання розвиваючих країн, в тому числі України.

Так, наприклад, такі велетні металургійної галузі української економіки, як “Запоріжсталь”, Маріупольський металоконбі-

нат давали до недавніх пір левову частку валютних надходжень до Бюджету країни. У зв'язку із скороченням попиту на міжнародних ринках на сталь, чавун, а також на продукцію “Хімпрома” тощо притік валютної виручки в Україну виснажився.

Як свідчить практика, валютна виручка поряд з притоком за фінансовими рахунками формує основну масу пропозиції валюти на місцевих ринках. Зменшення валютної виручки, як правило, зумовлює мінімалізацію інвестиційних тенденцій, одночасним наданням інвестиціям більше цільового і менш спекулятивного характеру, що безпосередньо скорочує пропозицію валюти в країні.

Зважаючи на те, що попит на валюту досить високий в більшості розвинутих країн (в Україні також) для обслуговування потреб національної економіки і необхідністю погашення зовнішньої заборгованості, виникає дисбаланс між валютним попитом і пропозицією. Дефіцит валюти зумовлює її неповернення позичальниками банкам-кредиторам, а останніми-закордонним контрагентам. Таким чином, вибудовується кризовий ланцюг.

Правомірно, зазначити, що кризовоутворюючу функцію світового масштабу відіграли США як лідер наявного правопорядку міжнародного валютно-фінансового сектору.

Американська іпотека обійшлась інвестиційним банкам у мільярди доларів. Так, у третьому кварталі 2007 року збитки підрозділу з отримання фінансового доходу, ставок і валют Швейцарського інвестиційного банку (UBS) досягли 3,4 млрд. доларів. А доподатковий збиток названого банку в тому ж кварталі становив 514 млн. доларів. Причина таких валютних операцій з американської іпотекою – це перший збиток квартальний UBS, коли банк списав вартість вкладень в обвалений після російського дефолд хедж – фонд.

Long-Term.Capital Mandgement. Експерти вважають збитки в 3,42 млрд. доларів і серйозним ударом з фінансового банку одного із провідних Європейських банків, приймаючи до уваги капіталізацію банку – 100 млрд. доларів і прибуток за 2006 р. в розмірі 9 млрд. доларів.

Другий за величиною Швейцарський банк прогнозував зниження прибутку в третьому кварталі 2007 року до 890 млн. доларів відносно своїх фінансових результатів.

Під час фінансової кризи в серпні 2007 року в Британії найбільше постраждав Британський банк “Northem rack”.

Найбільший за активами в Німеччині “Deutsche Bank втратив із-за кризи 2,2 млрд. євро (3,3 млрд. доларів). Втрати струк-

турованих продуктів і інструментів, забезпечених іпотечними кредитами, склали 1,5 млрд. євро, ще 700 млн. євро він позбувся із-за кредитів, котрі надав фондам прямого інвестування для викупу компаній, але не зміг розмістити серед інвесторів. Потім наступними результати “Lehman Brothers”, “Ujoldman Sachs”, “Margan Stanley” і “Bear Stearns”. Наприклад, два хедж-фонда “Bear Stearns” втратили 1,6 млрд. доларів на іпотечних облігаціях. За попередніми підрахунками, велика в США банківська організація “Citigroup” втратила від кризи 5,9 млрд. доларів [3].

Наведені приклади свідчать досить переконливо, що, незважаючи на оптимістичні прогнози, криза на ринку іпотечного кредитування США перетнула міжконтинентальні бар’єри і закрокувала Європою. Французький “BNP Paribas” заморозив вкладення коштів із трьох своїх фондів, господарський “NBS Bank” показав збитки на 189 млн. доларів.

На негативні збитки банків моментального відреагували практично всі сектори фондового ринку. Так, акції російських банків вливались до звітної банківської інформації – каптування найбільших фінустанов країни ВТБ і Ощадного банку після неприємних новин втратили більше ніж 2% вартості.

За оцінками “Margan Chuse”, одинадцять найкрупніших Європейських банків в другій половині 2007 року недорахувалися приблизно 830 млн. прибутку і доходів на 1,1 млрд. доларів [3].

Одне із провідних рейтингових агентств “Fitch Ratngs” наприкінці вересня 2008 року змінило рейтинг багатьох українських банків зі стабільного на нестабільний. До переліку потрапили: “Сведбанк”, “Форум”, “ПроКредитБанк”, “ДТБ”, “БАНК”, “УкрСиббанк”, “Укрсоцбанк” і “Правекс-банк”, а також державні “Ощадбанк” і “Укрсімбанк”. Пізніше до названих за рейтинговими оцінками агентства “Standart Poor”, приєдналися “Надра”, “Вольф-Банк” і “Кредобанк” [4].

Звичайно, що найбільше впливає світова фінансова криза на українські банки – без важливих іноземних інвесторів і без дочерних зв’язків з великими зарубіжними банками.

Така ланцюгова реакція пояснюється взаємозумовленістю і взаємозв’язаними народногосподарськими комплексами. Як пише Є. Михлинець, “причина взаємозалежності інструментів і процесів фінансового ринку в рамках однієї системи”. Така серія дефектів за іпотечними кредитами призвела до банкрутства провідних іпотечних банків і компаній, а також фінансових організацій, що працювали із закладаннями та їх похідними. Це вплинуло на ліквідність ринку в цілому [3].

З огляду на те, що світова система почала відчувати дефіцит ліквідності, центральні банки країни почали здійснювати масивні інтервенції.

Так, Національний банк України виділив значні кошти банкам “Надра” (1,5 млрд. \$), “Промінвестбанк” (5,5 млрд. \$) та іншим фінустановам, скоротивши свої валютні резерви з 37 млрд. доларів до 20 млрд. [2].

Серед тактичних дій НБУ з нейтралізації впливу зовнішньої фінансової кризи і стабілізації національної банківської системи такі:

- часткове обмеження активних операцій комерційних банків;
- заборона дотермінового виконання банківськими структурами своїх зобов'язань;
- неодноразове введення маржі між курсом покупки і продажу валюти на готівковому ринкові (зокрема в розмірі 5%).
- обіцянка приймати адекватні міри до банків, котрі будуть рефінансувати протерміновану заборгованість шляхом надання нових кредитів і необґрунтовано пролонгувати наявні позики.

Незважаючи на названі міри НБУ в 2009 році для багатьох українських банків, питання про джерела фінансування нам буде пріоритетним.

По-перше, враховуючи стан світової фінансової системи, доступ до зовнішнього фінансування мінімальний.

По-друге, за можливості фінансування українські банки понесуть великі комісійні і процентні витрати. Хоча відмовлятися від такої можливості ніхто не буде, оскільки вона дозволяє диверсифікувати джерела фінансування, а також запозичувати гроші фактично одночасно у великих розмірах. Окрім вищенаведеного, багато іноземних банків не відмовилася б від додаткового фінансування.

Не менш важливим аспектом українських банків залишається погашення зовнішніх позик. В умовах практичної неможливості рефінансування своїх заборгованостей, банки будуть вимушені погашати їх за рахунок власних або залучених коштів на внутрішньому ринку.

Ситуація поглиблюється також погіршенням стану вітчизняного бізнесу, що без сумніву заперечує можливість подальшого зростання кредитних портфелів у наступному році (2009 р.). Дмитро Сологуб, начальник відділу аналізу дослідження “РайфайзенБанкАваль”, зазначав, що банківська система буде працювати в менш сприятливих економічних умовах, ніж це було за останні роки [4]. Це пов'язано, в першу чергу, з очіку-

ваним зниженням економічного зростання і можливим ростом девальваційного тиску на гривню.

Дією екзогенних і ендогенних чинників кризового характеру зумовлено пошук українськими банками шляхів вирішення своїх проблем.

До найбільш поширених тактичних заходів належать:

- скорочення персоналу;
- закриття фірм;
- зменшення точок з конвертації валюти.

Звісно, що подібні дії так чи інакше мінімалізують банківські витрати, але суттєвого ефекту не дають.

Намагаючись перебороти кризу, українські банки в основному діють шаблонно. Так, телевізійно-рекламні ролики, які розміщують банки, не несуть креативних і працюючих ідей, а, навпаки, стирають індивідуальність банківських установ. Слабою ланкою в антикризовій комунікації українських банків – робота з відділами, котрі є ключовим каналом взаємодії зі споживачами. Однак самим відділам приділяється, як правило, недостатня увага, хоча це один із найбільших виграшних варіантів з позицій ефективності. Необхідно також проводити роботу з персоналом, акцентуючи увагу на його професіоналізмі та компетентності, оскільки працівники банку формують один із основних комунікаційних каналів.

Оптимізуючи роботу банку необхідно не тільки враховувати поточний момент, але намагатися створити основу для переваг у довготривалій перспективі. Важливо створити інформаційний блок для клієнтів, зробити акцент на надійності, стабільності та спокої, мінімалізувати деструктивні настрої.

Західні банки на випадок кризи мають поновлювальну PR-стратегію, що містить чіткий механізм і процедури надання інформації клієнтам, що упереджує хаотичні процеси розповсюдження негативних оповіщань. Цю стратегію оправдано використовувати і українським банкам. Поведінка останніх у формуванні і просуванні портфелів банківських продуктів, перш за все, зводиться до прагнення продати депозити і заморозити видачу кредитів. Але складні умови, пов'язані з фінансовою кризою, більшою мірою вимагають гнучкості, винахідливості та всебічного знання і розуміння клієнтів.

У цьому відношенні яскравим прикладом неординарності рішень є деякі російські банки. Наприклад “Альфа-банк” задав рекламну компанію с логаном “200 тисяч президентів будуть раді виручити вас”, і тут же вказано “Кредит на купівлю клас люкс”, і наведено перелік автомобілем. “Уралсиб” запропо-

нував депозитний вклад, “Ювілейний” присвячений 20-літтю банку. З’явилися також нові співбрендові схеми: страхування депозитів певного банку певною страховою компанією.

Варто зазначити, що в середовищі українських банків неординарною поведінкою вирізняється Перший український міжнародний банк (ПУМБ), котрий, завдяки затвердженій Стратегії розвитку, поза переважаючою тенденцією із закриття філіалів і відділів, банківськими конкурентами продовжує їх відкривати. Фінустанова з самого початку вибрала поступовий план розвитку, орієнтуючись на перспективу й ефективність. Йдучи в розріз з переважаючими на ринкові тенденціями, ПУМБ ще в 2000-х роках, коли вітчизняні фінустанови активно кредитували корпоративний бізнес, приділив першочергову увагу впровадженню процедур ризик-менеджменту за західними стандартами.

Акціонери банку нещодавно зробили нехарактерний для українського ринку крок, запросивши очолити ПУМБ іноземного топ-менеджера Рафала Юшака – банкіра з досвідом роботи в різних польських і міжнародних фінустановах [5].

Нова стратегія ПУМБ банку, що спрямована на його універсалізацію, включає:

- пріоритетне збереження гарних відносин з клієнтами;
- корпоративний бізнес як основний напрям діяльності та доходів банку;
- впровадження cash–кредитів;
- інтенсифікація роботи з кредитними картками і підвищення якості обслуговування;
- подальший розвиток бізнесу й інтернет-банкінгу.

Як результат відомих ходів ПУМБ – існування однієї із найкращих систем, ризик менеджменту в Україні, і як наслідок – якісний кредитний портфель.

Висновки. Враховуючи все вищевикладене, необхідно зазначити, що стан українських банків зумовлений як світовою фінансовою кризою, так і чинниками внутрішнього характеру.

Темпи зростання банківського фінансування уповільнюються, відбудеться переорієнтація банків з роздрібного на корпоративний бізнес, найбільша конкуренція закономірно розгортається за ресурсами, зважаючи на причини зовнішнього кредитування, і падіння довіри до банківського сектора, залучення депозитів стане основним стратегічним завданням. Отже, кредитні картки, короткотермінове споживацьке кредитування, у тому числі кредитування клієнтів. Враховуючи все вищесказане, варто підкреслити перспективність досліджен-

ня функціонування банків в умовах фінансової кризи з метою упередження і мінімізації ризиків.

Література

1. Зиновьев Ев. Банковские предпочтения: Кратко и дорого... – Компаньон, 2008. – № 44. – С. 28.
2. Мартинюк Ю. "В мире наступила эпоха турбулентности и непрогнозируемых изменений" – компаньон, 2008. – № 44. – С. 26.
3. Финансовые итоги третьего квартала. – Инвестгазета, 2007. – № 39. – С. 48, 50.
4. Бироваш М. Банкам мат. – Корреспондент. – 2000. – № 40. – С. 35-36.
5. Ющак Рафал "Стремление к лидерству". – Компаньон. – 2002. – № 47. – С. 32.